

Een vergeten broedgeval van de Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus* op het Europese Continent

A forgotten breeding record of the Pink-footed Goose Anser brachyrhynchus on the European Continent

Jacques Van Impe

Abstract

In 1880, four young geese were captured in down plumage in the surroundings of the town of Kola (68° 55' N 33° 07' E, province of Murmansk, Kola Peninsula). The Russian zoogeographer and ornithologist Theodore Pleske (1886) made sketches of the bills and of the full-grown geese and determined them as young Pink-footed Geese. In a later work Pleske (1928) gave a substantial and accurate description of these birds and stated that his former notes and sketches showed no resemblance with specimens of Taiga Bean Goose (*A. f. fabalis*/ *Anser fabalis*), Tundra Bean Goose (*A. f. rossicus*/*A. serrirrostris rossicus*) and Sushkin's Bean Goose (*A. 'neglectus'*). Démentieff (1936) refuted this well documented Kola breeding record for no apparent reason, and it has not been referred to in the literature ever since. However, the breeding of the Pink-footed Goose on the Kola Peninsula in the past may well be corroborated by certain geographical, climatological and archeological factors. Firstly, the typical shrubby-hilly tundra landscape can be found in the vicinity of the breeding place (Berg 1958; Luzin et al. 1994). Also, climatological data of the Russian North point out that a colder climate occurred during that time, and as a consequence, many bird species of Scandinavia and the Russian North shifted their breeding area northwards, while other species no longer occurred regularly (i. e. Ivory Gull *Pagophila eburnea*). Thirdly, on Vaygach Island, situated on the nearby North-European continent in Russia, geese skeletons dating from the 7th -12th century AD and belonging to *A. brachyrhynchus* were found on archeological sites (Kalyakin 1995). Moreover, Alphéraky (1905) argued along the same lines: the White-fronted Goose (*A. albifrons*) bred in Finland and the Kola Peninsula during the past century and may also have moved northward for breeding. The circumstances cited above may urge to reconsider the credibility of Pleske's discovery.

Jacques Van Impe, Dr. Van de Perrelei, 51B, B - 2140 Borgerhout, België
E-mail: jacques.vanimpe@planetinternet.be

De Kleine Rietgans is een Hoog-Arctische ganzensoort die volgens de klassieke handboeken alleen tot broeden komt op eilanden van het Noord-Atlantisch gebied: Oost-Groenland, IJsland, Spitsbergen en misschien op het Al'sher eiland van de Frans-Jozef archipel, waar in 1990 een eischaal werd gevonden (Kalyakin 1995). Over een broedgeval op het Europese vasteland is in recente werken niets te vinden (Ptusjenko in Dement'ev en Gladkov 1952; Witherby et al. 1939; Delacour 1954; Bannerman 1957; Bauer & Glutz von Blotzheim 1968; Cramp en Simmons 1977; Wunderlich 1984; Madsen et al. 1999).

Toch stelde de beroemde ornitholoog en zoöograaf Theodoor Pleske in 1880 een broedgeval vast van de Kleine Rietgans nabij de stad Kola (68° 55' N, 33° 07' O, district Moermansk, schiereiland Kola, Rusland) en hij vermoedde dat het niet om een enig broedgeval ging (Pleske 1886, 1928). In dat jaar vond de auteur bij een beambte vier vol-groeide jongen van deze soort, die als donsjongen in de omgeving waren gevangen. Van deze vier jongen maakte Pleske (1886) schetsen van de snavels en in "Birds of the Eurasian Tundra" (1928)

gaf hij een nauwkeurige beschrijving van deze vogels. Ook vergeleek hij zijn nota's met een beschrijving van Taiga- en Toendragans (*A. f. fabalis* / *A. fabalis* en *A. f. rossicus* / *A. serrirrostris rossicus*) die Pleske als bekwaam onderzoeker van de Arctis (Mearns & Mearns 1998) goed moet gekend hebben. De Sushkin's Rietgans (*A. 'neglectus'*), een Rietgans met roze snavel en poten, die ten tijde van Pleske's vaststelling nog niet beschreven was, kwam met de determinatie van de vier jonge vogels evenmin overeen (Pleske 1928).

Dit broedgeval van Pleske werd betwijfeld door Alphéraky (1905) en alhoewel nog vermeld met elementen van de oorspronkelijke beschrijving in het handboek van Buturlin (1935), werd het, om niet meegedeelde redenen, verworpen door Démentieff (1936). Sindsdien bleef het Kola-broedgeval van de Kleine Rietgans vergeten. Het wordt ook niet geciteerd in de recente avifaunistische overzichten van het schiereiland Kola (Bianki et al. 1993; Mikhailov 1993), alhoewel in deze werken oudere literatuur wel wordt aangehaald. In een boek dat handelt over het belang van de Russische zoögeografie binnen het Palearctisch

gebied (Kumari 1982) is Pleske's naam zelfs niet te vinden.

Naast de nauwkeurige beschrijving van de jonge vogels zijn er ook nog factoren van landschappelijke, klimatologische en archeologische aard die het Kola-broedgeval van de Kleine Rietgans geloofwaardig maken.

Volgens Berg (1958) lag destijds het stadje Kola in een overgangsgebied tussen struikheuveldoendra en de noordelijke taiga. Een recente foto van dit biotoop is in Luzin et al. (1994) te vinden en vertoont een goede gelijkenis met de huidige broedhabitat van de soort op de Noord-Atlantische eilanden.

Noord-Rusland kende vroeger een algemeen kouder klimaat dan thans het geval is. Volgens dendroklimatologisch onderzoek trad van 1500 tot 1880 n.C. een algemene verkoeling op met een minimale temperatuur tussen de jaren 1790 en 1810. Op het einde van vorige eeuw werd het warmer, met een culminatie in de jaren 1920 - 1940 (von Rudloff 1967; Graybill & Shiyatov 1992; Borisenkov 1995). Volgens Pavlov (1997) lag in Arkhangel'sk de gemiddelde luchttemperatuur in de periode 1850 - 1909 tot - 1,5 °C onder het langdurig gemiddelde. Zelfs kleine klimaatwijzigingen kunnen vooral in arctische gebieden in minder dan 10 jaar tijd een grote invloed uitoefenen op het ecosysteem (Chapin et al. 1995) met ondermeer als gevolg een noordelijke verschuiving van het broedareaal bij vogelsoorten. Zulke verschuivingen zijn zowel in Scandinavië (o.m. von Haartman 1973), als op Kola en in Noord-Oost Rusland beschreven (overzicht in Wuczynski 1996). Op het schiereiland Kola is de snelle noordwaardse expansie van Kievit *Vanellus vanellus* hiervan maar één voorbeeld (Tomkovich 1992; Giljajsov 1992). Omgekeerd bracht de klimaatverbetering in de eerste helft van deze eeuw een noordelijke verschuiving van het pakjins in de Barentssee teweeg (Salomonsen 1963). Zo is de Hoog-Arctische Ivoormeeuw *Pagophila eburnea* als regelmatige wintergast in klein aantal van alle kusten van de Barentssee (Pleske 1928) thans verdwenen. Rond de eeuwwisseling was deze soort langs de kusten van het Kola schiereiland soms zeer talrijk vertegenwoordigd (Ssmirnov 1901; Goebel & Ssmirnov 1902). Ook deze voormalige, zeer interessante bevindingen werden in de recente handboeken niet meer opgenomen.

Een belangrijke aanwijzing van het voormalig broeden van de Kleine Rietgans op Kola is door Kalyakin (1995) geleverd. Bij archeologische opzoekingen op het eiland Vaigach (NO Europees Rusland) vond deze auteur twee skeletten die volgens de snavelafmetingen moeten worden toegeschreven aan de Kleine Rietgans. Beide skeletten dateerden uit de 7e - 12e eeuw.

Het broedareaal van de Kleine Rietgans schijnt in vorige tijden heel wat uitgestrekter te zijn geweest dan nu het geval is. Ook de mededeling van Alphéraky (1905), dat in de vorige eeuw de Kolgans *Anser albifrons* in Finland en op Kola heeft gebroed, wordt hierdoor in een ander daglicht geplaatst.

Dankwoord

Dr. K. Litvin, P. Herroelen en H. Voet hebben het manuscript van kritische opmerkingen voorzien, waarvoor mijn oprechte dank.

Referenties

- Alphéraky S.N. 1905. *The Geese of Europe and Asia*. Rowland Ward, Londen.
- Bannerman D. A. 1957. *The Birds of the British Isles*. Vol. 6. Oliver & Boyd, Edinburg.
- Bauer K.M. & U.N. Glutz von Blotzheim. 1968. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 2 (1. Teil). Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Berg L.S. 1958. *Die geographischen Zonen der Sowjetunion*. Band I. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig.
- Bianki V.V., V.D. Kokhanov, A.S. Koriakin et al.. 1993. The birds of the Kola Peninsula. *Russ. J. Ornithol.* 2: 491 - 586. (Russ.).
- Borisenkov Ye. P. 1995. Documentary evidence from the U.S.S.R.. Pp. 171 - 183 In: Bradley R.S. & P.D. Jones *Climate since A.D. 1500*. Routledge, Londen.
- Buturlin S.A. 1935. *A complete key for the determination of the birds of the U.S.S.R.* Vol 2. Koiz, Moskou en Leningrad. (Russ.).
- Chapin F.S. III, G.R. Shaver, A. E. Giblin et al. 1995. Responses of Arctic tundra to experimental and observed changes in climate. *Ecology* 76: 694 - 711.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (eds.). 1977. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. I. Oxford University Press, Oxford.
- Delacour J. 1954. *The Waterfowl of the World*. Vol. I. Baulding & Mansell, Londen.
- Dement'ev G. & N.A. Gladkov 1952. *The Birds of the Soviet Union*. Vol. IV. Translated from Russian by the Israel Program for Scientific Translations. Jeruzalem.
- Démentieff (= Dement'ev) G. 1936. Essai de révision des formes de l'Oie des moissons *Anser fabalis* Latham. *Alauda* 8: 169 - 193.
- Giljajsov A.S. 1992. Long-term fluctuations in the wader populations of the Lapland Reserve, Kola Peninsula. *Wader Study Gr. Bull.* 65: 21.
- Goebel H. & N. Ssmirnov. 1902. Die Wintervögel der Murmanküste. *Orn. Jahrb.* 13: 44 - 49.
- Graybill D. A. & S.G. Shiyatov. 1992. Dendroclimatic evidence from the northern Soviet Union. Pp. 393 - 413 In: Bradley R.S. & P.D. Jones *Climate since A.D. 1500*. Routledge, Londen.
- Kalyakin V.N. 1995. Notes on distribution of goose species in coastal regions of the Barents Sea and in the North of West Siberia. *Kazarka* 1: 150 - 156.
- Kumari E. 1982. *Contributions of Russian and Soviet ornithologists to Palearctic zoogeography*. Academy of Sciences of the Estonian SSR. Valgus, Tallinn.

- Luzin G.P., M. Pretes & V.V. Vasiliev. 1994. The Kola Peninsula: geography, history and resources. *Arctic* 47: 1 - 15.
- Madsen J., G. Cracknell & A.D. Fox (eds.). 1999. *Goose Populations of the Western Palearctic*. Wetlands International, Wageningen. National Environmental Research Institute, Rønde.
- Mearns B. & R. Mearns. 1998. *The Bird Collectors*. Academic Press, San Diego.
- Mikhailov K.E. 1993. Avifauna of zonal tundras of the north part of the Kola Peninsula. *Russ. J. Ornith.* 2: 7 - 28 (Russ.).
- Pavlov A.V. 1997. Patterns of frozen ground formation accompanying recent climate changes. *Polar Geography* 21: 137 - 153.
- Pleske T. 1886. *Übersicht der Säugetiere und Vögel der Kola-Halbinsel*. Teil II. Vögel und Nachträge. Druckerei Kaiserlichen Akademie Wissenschaften, St Petersburg.
- Pleske T. 1928. Birds of the Eurasian Tundra. *Mem. Boston Soc. Nat. Hist.* 6: 111 - 469.
- Salomonsen F. 1963. Systematisk oversigt over Nordens Fugle. Band 7 in: Blaedel N. *Nordens Fugle i Farver*. Munksgaard, Copenhagen.
- Ssmirnov N. 1901. Zur Ornithologie des Barenzmeeres. *Orn. Jahrb.* 12: 201 -215.
- Tomkovich P.S. 1992. Breeding-range and population changes of waders in the former Soviet Union. *Brit. Birds* 85: 344 - 365.
- Von Haartman L. 1973. Changes in the breeding bird fauna of North Europe. Pp. 448 - 481 in: Farner D.S. (Ed.) *Breeding Biology of Birds*. Proc. Symp. on breeding behavior and reproductive physiology in birds, Denver, Colorado, February 1972. Nat. Acad. Sciences, Washington D.C.
- von Rudloff H. 1967. *Die Schwankungen und Pendelungen des Klimas in Europa seit dem Beginn der regelmässigen Instrumenten - Beobachtungen (1670)*. F. Vieweg und Sohn, Braunschweig.
- Witherby H., F.C.R. Jourdain, N.F. Ticehurst & B.W. Tucker. 1939. *The Handbook of British Birds*. Vol. 3. H.F. and G. Witherby, London.
- Wuczynski A. 1996. Changes in the breeding range of birds in the Russian Arctic. *Przeglad Zool.* 40: 219 - 222.
- Wunderlich K. 1984. *Anser brachyrhynchus* Baillon in: Neufeldt I.A., L.A. Portenko, E.V. Vietinghoff-Scheel & K. Wunderlich. *Atlas der Verbreitung Palaearktischer Vögel*. 12. Lieferung. Akademie - Verlag, Berlin.